

значения имен собственных. Традиционно большие объемы энциклопедической информации ретранслируют в область художественного текста имена собственные. Словесные товарные знаки, именующие продукты питания, демонстрируют приращение прагматической информации, направленной на рекламу продукта и определение потребительских приоритетов.

Заключение. Теория информации в языкознании тесно связана с ее естественнонаучной моделью при реализации в системе коммуникативного акта в связи с основной функцией языка. Общение является неотъемлемой частью общества и составляет одну из ведущих реализаций человека как члена социума. Информационное сообщение кодируется средствами чаще всего естественного языка, и владение одним и тем же языковым кодом способствует лучшему пониманию говорящего и того, кому сообщение адресовано. Лексические единицы благодаря своей внутренней форме аккумулируют определенные объемы информационных потоков, формируемых разными источниками.

Список литературы

1. Гумилев, Н.С. Сочинения. В 3-х т. Т.1: Стихотворения / Н.С.Гумилев. - Москва, Художественная литература, 1991. – 460 с.
2. Манаенко, Г.Н. «Информация» в лингвистике: методологический аспект [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: megaling.crimea.edu/publications. - Дата доступа: 10.02.2013.
3. Шеннон, К. Работы по теории информации и кибернетике [Электронный ресурс]. – 2012. – Режим доступа: www.twirpx.com/file/44566. - Дата доступа: 11.02.2013.

КАНЦЭПТЫ “БОГ” І “ЧОРТ” У МОВЕ БЕЛАРУСКАГА КАЗАЧНАГА ЭПАСУ

А.С. Дзядова

Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

У духоўнай культуры нацыі фальклор выступае як адзін з відаў народнага мастацтва. Любы фальклорны тэкст змяшчае ў сабе нацыянальна-культурны кампанент, бо з’яўляецца неад’емнай часткай культуры пэўнага народа, выразнікам яго свядомасці. Вусная народная творчасць, і асабліва казачны эпас, дае багаты матэрыял для вывучэння традыцыйнай народнай культуры і адметнасцей менталітэту пэўнага этнасу. Казка з’яўляецца адным з самых “насычаных” жыццёвай мудрасцю твораў вуснай народнай творчасці. У беларускім казачным эпасе надзвычай шырока і поўна адбіліся рысы міфалагічнага светапогляду нашага народа, асабліва ў яго жыцця ў старажытнасці, асноўныя рысы нацыянальнага характару. Таму даследаванне этнамоўнай карціны свету ў тэкстах беларускага фальклору з пункту гледжання этналінгвістыкі і лінгвакультуралогіі з’яўляецца даволі актуальным.

Мэта дадзенага артыкула – раскрыць спецыфіку канцэптаў “Бог” і “чорт” у мове беларускага казачнага эпасу.

Матэрыялам для даследавання паслужылі тэксты зборнікаў беларускіх народных казак [1], [2], [3], [4] і інш. Агульная колькасць казачных тэкстаў, у якіх вызначаны і прааналізаваны асноўныя сродкі рэпрэзентацыі дадзеных канцэптаў з

пункту гледжання іх структуры, семантыкі і лексічнага акружэння, складае звыш за 60 найменняў. Пры аналізе моўнага матэрыялу асноўным метадам даследавання выступае апісальны метада.

Вынікі і іх абмеркаванне. Этнамоўная карціна свету беларусаў рэалізуецца ў тэксе народнай казкі дзякуючы шырокаму колу лінгвістычных сродкаў рознага ўзроўню ад лесемы да канцэпта і тэксту. Асноўнымі сродкамі рэпрэзентацыі канцэптаў “Бог” і “чорт” у мове казачнага эпасу з’яўляюцца лексічныя, фразеалагічныя і парэміялагічныя адзінкі, а таксама казачныя моўныя формулы, якія з’яўляюцца неад’емнай часткай гэтага фальклорнага жанру.

У хрысціянскай канцэптасферы асноўным з’яўляецца канцэпт “Бог”, які рэпрэзентуецца ў мове тэксту беларускай народнай казкі найперш праз такія намінацыі, як *Бог, Гасподзь, Хрыстос*, напрыклад: “...*нявестка богу верыла*” (“Іван Іванавіч купецкі сын”), а таксама праз фразеалагічныя адзінкі дэсемантызаванага характару: “*Даў бог дзень, устаў гэты дзед*” (“Іван Іванавіч купецкі сын”); “*Памагай бог, паночку!*” (“Мужык, пан і ксёндз”) і інш. Даследаванне лексіка-фразеалагічных сродкаў рэпрэзентацыі канцэпта “Бог” у беларускіх народных казках дазваляе выдзеліць тры аспекты: 1) паняццёвы. Бог трыадзіны і мае шмат “імён” – *Бог, Божа, Госпадзі*: “*Дзед узрадаваўся, што яму бог сыноў даў*” (“Мал-малышок”); “*Памажы божа вам, братцы!*” (“Мал-малышок”); “*Ох ты, госпадзі, хоць бы казачку хто мне якую раскажаў...*” (“Сястра-бязручка”); 2) вобразны. Бог-бацька стварыў свет і чалавека, а таму ўсё на зямлі адбываецца ў адпаведнасці з яго воляй і жаданнямі: “*Даўно тое было, як яшчэ сам бог на зямлі хадзіў. Адаў бог увесь свет Ільі і Пятру*” (“Ілья і Пятро”); 3) аксеалагічны. Бог літасцівы, дапамагае чалавеку ў цяжкія хвіліны: “*Хто гэта булавою ўдарыць, таму дасць бог спасенне, а хто мацней ударыць, то яшчэ больш спасення будзе!*” (“Міхей-кравец і Марцін-шавец”).

Намі выяўлены наступныя канцэптальныя рысы Бога, якія рэпрэзентуюцца праз пэўныя лексіка-фразеалагічныя сродкі, напрыклад: Бога называюць людзі парознаму (*Бог; Божа; Госпадзі; Пане Езу*); Бог усемагутны (*от не дае Бог смерці; Бог даў; Бог адаў; Бог прыслаў; Бог падараваў; Божая моц; Бог прыказаў*); іменем Бога просяць пра што-небудзь (*прасіць на прамілуй Бог; памагай Бог; радзі Хрыста; ідзі з Богам; дай Бог*); Бог стварыў чалавека (*Ксенжа божы; сын Божы*); Бог чуе малітвы чалавека (*памаліцца Богу; верыць Богу*); Бога трэба ўслаўляць, дзякуючы за дапамогу (*слава Богу; дзякаваць Богу*); Бог дапамагае людзям у добрых справах (*барані цябе Госпадзі; Бог бароніць; як трывога, то і да Бога*); Бог міласцівы (*Боская ласка; Божа ласкавы*); Бог надзелены фізічнымі ўласцівасцямі чалавека (*Бог на зямлі хадзіў*); Бога просяць адвесці бяду (*жаляцца людзі Богу; Госпадзі, ачысці душу маю; дай Божа ногі*); іменем Бога пераконваюць у праваце (*далібог*); іменем Бога можна выклікаць сумленне ў чалавека (*пабойцеся Бога*); Бога можна ўвесці ў гнеў (*абрыдзеў Богу і людзям*); Бог прымае розныя абліччы (*ідзе Бог – стары чэлавечэк*); Бог з’яўляецца ахоўнікам чалавека (*як у Бога за плячыма*) і інш.

Як бачым, пераважная большасць моўных адзінак, якія рэпрэзентуюць канцэпт “Бог” у тэксе казачнага эпасу, гэта ўстойлівыя выразы са станоўчай канатацыяй, якія замацаваліся і актыўна выкарыстоўваюцца ў моўных зносінах прадстаўнікоў беларускага этнасу. Многія названыя вышэй фразеалагізмы ўзніклі на аснове старажытных уяўленняў нашых продкаў пра несумненную веліч і моц Бога. Так, фразеалагічная адзінка *раб божы* (паходзіць з царкоўнаславянскай

мовы) у старажытнасці ўжывалася ў значэнні ‘мужчына як істота, падуладная Богу’.

Паводле ўяўленняў славян, увасабленнем нячыстай сілы, якая супрацьстаіць Богу, з’яўляецца чорт. Гэта пацвяржаюць шматлікія прааналізаваныя намі казачныя тэксты. Чортам у казках называюць самых розных прадстаўнікоў нячыстай сілы. Рэпрэзентацыя канцэпта “чорт” найчасцей адбываецца праз семантыку лексем *чорт* (14 словаўжыванняў), *д’ябал*, *шаптун*, *кадук*, *нечысцічэрці*, а таксама праз устойлівае словазлучэнне *нячыстая сіла*. Напрыклад: “*Быў сабе адзін пан ды такі паганы, злосны, што проста бяда, – ніхто не мог яму ўгадзіць. Усе яго баяліся бы чорта*” (“Асцярожны пасланец”); “*Ах, д’яблы яго вазьмі!*” (“Несцерка”); “*Во мужык дурань: ну, які ж грэх з божай царквы выганяць нячыстую сілу!*” (“Як мужык бацюшку ашукаў”) і інш.

Заўважым, што лексемы *чорт*, *д’ябал*, *нячыстая сіла* з’яўляюцца шырокаўжывальнымі як у казачнай, так і ў традыцыйнай фальклорнай канцэптасферы. Паняцінная частка канцэпта “чорт”, які характарызуецца адмоўнай канатацыяй, дае нам уяўленне пра чорта як пра злую сілу, што супрацьстаіць сіле Бога. Што да вобразнага аспекта гэтага канцэпта, то ў ім, хутчэй, адлюстраваны народныя погляды на знешні выгляд чорта: *каматы*, *рагаты*, *з доўгім хвостом* (“Падчарыца і чорт”); *сівый*, *а барада на тры сажэні доўга* (“Чорт”), яго звышнатуральныя магчымасці і здольнасці: *чорт туман напусціў*... (“Папоўская хцівасць”), *чэрці ўхапілі* (“Як ксяндзы вылечыліся”) і інш.

Зло, як маральную катэгорыю, рэпрэзентуюць таксама лексемы *чорт* і *кадук* у структуры праклёнаў, якія выступаюць у якасці сродку рэпрэзентацыі моўных паводзін беларусаў у тэксце народнай казкі. Даволі часта раззлаваны чалавек, жадаючы па нейкіх прычынах няшчасця іншаму, “адсылае” словамі яго да чорта або просіць у чорта справы над ім: *чорт бы яго узяў*; *ану яго к чорту*; *кадук з ім*; *кадук яго вазьмі*, дзе, згодна са старажытнымі міфалагічнымі ўяўленнямі, кадук – гэта злы дух, д’ябал.

Заклучэнне. Такім чынам, беларускія народныя казкі, у мове якіх рэпрэзентуюцца семантычна супрацьпастаўленыя канцэпты “Бог” і “Чорт”, адлюстроўваюць рэлігійны светапогляд нашага народа і не толькі ўзнаўляюць пэўныя старажытныя міфічныя ўяўленні, але і прэзентуюць духоўныя каштоўнасці і арыенціры беларусаў. А гэта дае падставы сцвярджаць, што рэлігія, як сродак духоўнага выражэння людзей, яшчэ з часоў глыбокай старажытнасці займала адно з асноўных месцаў у жыцці беларускага народа.

Спіс літаратуры

1. Беларускія народныя казкі: Для дашкол. узросту / Апрац. А. Якімовіча; Уклад. М. А. Казбярук. – Мінск, 1990. – 302 с.
2. Беларускі казачны эпас / Склад. В.Анічэнка. – Мінск, 1976. – 20с.
3. Не сілай, а розумам: Бытавыя казкі і казкі пра жывёл: Для дашк. і малод. шк. узросту / Уклад. А.Гурскі. – Мінск, 1997. – 223 с.
4. Бацькаў дар. Беларускія народныя гераічныя і фантастычныя казкі. – Мінск, 1978. – 223 с.